

Сергєєва Д. Б.,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 343.14+343.132

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ

Як свідчить багатовіковий зарубіжний і вітчизняний досвід розкриття й розслідування злочинів, прийняття законних і справедливих судових рішень можливе лише у разі застосування адекватних ефективних таємних засобів отримання доказів, якими за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України є негласні слідчі (розшукові) дії. Не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85% тяжких та особливо тяжких злочинів й результати більшості негласних засобів визнаються судами західних країн судовими доказами, аналіз понад 5-річної вітчизняної практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій виявив, що лише до 5% їх результатів визнаються доказами вітчизняними судами, що актуалізує дослідження не лише з причин такого низького використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для отримання доказів у кримінальному провадженні, а й виявлення інших можливих напрямів використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні.

Автором статті поставлено за мету визначення напрямів використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні.

Встановлено, що на результативність використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні безпосередньо впливає неоднозначне розуміння правозастосовцями поняття та сутності доказів і доказування у кримінальному провадженні.

Робиться висновок, що результати негласних слідчих (розшукових) дій використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні за такими напрямками: 1) для отримання окремих видів доказів, обґрунтування доказами правової позиції сторонами, а також для прийняття рішення уповноваженими суб'єктами кримінального провадження; 2) для провадження процесуальних дій як засобів отримання доказів (результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути приводами та підставами для провадження слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних; для провадження тимчасового доступу до речей та документів тощо); 3) організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій.

Обґрунтовується, що використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій сприяє створенню умов для забезпечення ефективності й результативності процесуаль-

них дій, а саме: визначенню найбільш доцільного часу та місця проведення відповідної процесуальної дії; вибору найбільш оптимальних тактичних прийомів та передбаченню методів, засобів і форм їх реалізації; використанню фактору раптової; мінімізації ступеня тактичного ризику; моделюванню поведінки учасників процесуальної дії; визначенню в організованій групі осіб, схильних до контакту зі слідчим; з'ясуванню ступеня поінформованості осіб, які протидіють слідству, про плани та наміри слідчого, про наявні у слідства докази, джерела інформації; застосуванню адекватних протидії злочинців процесуальних, тактичних та організаційних заходів; урахуванню можливої протидії розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву тощо.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, результати, доказування, кримінальне провадження, доказ, напрями використання негласних слідчих (розшукових) дій.

В умовах розбудови України як демократичної правової держави високим є рівень злочинності, яка проникає в усі сфери суспільного життя, завдаючи значних збитків, негативно впливаючи на розвиток усіх суспільних та державних інститутів. В останні роки злочинність в Україні має тенденцію до зростання. Особливе занепокоєння суспільства викликає кількість злочинів, учинених у банківській, кредитно-фінансовій, приватизаційній сферах, на ринку енергоносіїв, у сфері незаконного обігу наркотиків, зброї, торгівлі людьми тощо. Ці злочини, як слушно зазначають фахівці¹, вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які володіють новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам, мають тісні корупційні зв'язки в різних органах влади. Тому розкриття й розслідування таких злочинів, прийняття законних та справедливих судових рішень, як свідчить багатовіковий зарубіжний і вітчизняний досвід, можливі лише у разі застосування адекватних ефективних таємних засобів отримання доказів, якими за чинним КПК України є негласні слідчі (розшукові) дії (далі НСРД) (гл. 21).

Водночас, не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85% тяжких та особливо тяжких злочинів й

результати більшості негласних засобів визнаються судами західних країн судовими доказами, аналіз понад 5-річної вітчизняної практики застосування НСРД виявив, що лише до 5% їх результатів визнаються доказами вітчизняними судами, що актуалізує дослідження не лише з причин такого низького використання результатів НСРД для отримання доказів у кримінальному провадженні, а й виявлення інших можливих напрямів використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні.

Проведений нами аналіз понад 5-річної правозастосовної практики свідчить про те, що на результативність використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні безпосередньо впливає неоднозначне розуміння правозастосовцями поняття та сутності доказів і доказування у кримінальному провадженні, які викликані, передусім, неузгодженими та суперечливими нормами чинного КПК України, що регламентують процес доказування у кримінальному провадженні, а також різними доктринальними підходами вітчизняних правників до поняття та змісту доказування і доказів у кримінальному провадженні.

Слід зазначити, що окремі питання використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні були предметом наукових досліджень

¹ М. Погорецький, 'Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику' (2012) 2(28) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 56–63; М. Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; О. Старенький, М. Цуцкірідзе, 'Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні' (2015) 1 *Право України* 152–161 та ін.

у працях вітчизняних правознавців¹, проте саме питання щодо напрямів використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні досліджувалися лише фрагментарно, що і є метою цієї статті.

У ч. 1 ст. 256 КПК України², яка називається «Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні», зазначається, що протоколи щодо НСРД, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Доказування відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Проте на доктринальному рівні поняття та зміст доказування у кримінальному провадженні розуміється неоднозначно. Докладно основні кримінальні процесуальні концепції доказування викладені у науковій літературі³, тому не вдаючись до їх докладного аналізу, зазначимо, що ми поділяємо ту концеп-

цію кримінального процесуального доказування, яка полягає в його розумінні як пізнавальної, практичної, правовій й розумовій (логіко-психологічній) діяльності⁴.

Кримінальне процесуальне доказування як пізнавальна, практична, правова і розумова діяльність має свою зовнішню та внутрішню структури.

Зовнішніми структурними елементами кримінального процесуального доказування, що становлять собою єдиний нерозривний процес, є: 1) отримання доказів; 2) використання доказів.

Отримання окремого процесуального доказу – це не одномоментний акт, не пасивна діяльність, а активна цілеспрямована пізнавально-посвідчувальна й розумова діяльність суб'єктів кримінального процесуального доказування, яка складається з окремих взаємозалежних та взаємовпливових елементів: а) пошуку, розшуку, виявлення (встановлення), а при необхідності вилучення фактичних даних та їх джерел; б) перевірки, оцінки фактичних даних і їх джерел, їх процесуального оформлення (закріплення) й власне надання фактичним даним та їх джерелам уповноваженими суб'єктами кримінального процесу значення певного доказу у кримінальному провадженні.

¹ М Погорецький, 'Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику' (2012) 2(28) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 56–63; М Погорецький, 'Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні' (2013) 1 *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 270–277; С Кудінов, Р Шехавцов, О Дроздов, та ін, 'Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні' (Оберіг 2013) 344; Є Лук'янчиков, 'Негласні слідчі (розшукові) дії – засоби процесуального доказування' (2014) 10 *Право України* 106–115; О Старенький, М Цуцкірідзе, 'Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні' (2015) 1 *Право України* 152–161; М Грібов, 'Забезпечення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності доказування у кримінальному процесі' (2015) 2 *Бюлетень Міністерства юстиції України* 101–109; М Багрій, В Луцик, 'Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід' (Харків, Право 2017) 376; та ін.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> дата звернення 18.04.2018.

³ М Погорецький, 'Нова концепція кримінального процесуального доказування' (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 63–79; О Старенький, 'Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика' (Алерта 2016) 19–34 (336 с.); Д Сергеева, 'Сучасна наукова концепція кримінального процесуального доказування' *Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (ВПЦ «Київський університет» 2017) 293–295.

⁴ М Погорецький, 'Нова концепція кримінального процесуального доказування' (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 70.

Значені елементи лише умовно виокремлюються як самостійні категорії для всебічного дослідження процесу кримінального процесуального доказування. Вони властиві тією чи іншою мірою кожному із засобів отримання доказів у кримінальному провадженні.

Отримання процесуальних доказів – це винятково процесуальна діяльність уповноважених суб'єктів кримінального процесуального доказування, яка здійснюється на підставі процесуальних норм, а також за законами логіки.

Первинним елементом отримання доказу, як обґрунтовано зазначається правниками, є цілеспрямована активна діяльність суб'єктів кримінального процесуального доказування з відшукування чи розшукування фактичних даних, їх носіїв та їхнього виявлення, що обумовлюється характером вчинених кримінальних правопорушень та конкретною слідчою ситуацією, яка складається у кримінальному провадженні, враховуючи те, що в результаті кримінального правопорушення утворюються сліди, які залишилися на матеріальних об'єктах речового походження чи у свідомості людей як фактична основа майбутніх доказів. Безперечно, що багато питань організації, тактики, методики, техніки та ін., відшукування фактичних даних, їх носіїв та їхнього виявлення є предметом криміналістики та потребують постійної розробки з урахуванням вимог часу.

Використання доказів як другий етап доказування – це, з одного боку, практична процесуальна діяльність, а з іншого – розумова, що ґрунтується на законах логіки та знаннях психології й інших наук. Ця діяльність полягає в оперуванні доказами, встановленні на їх підставі обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції сторонами кримінального провадження, обґрунтуванні відповідних процесуальних рішень уповноваженими суб'єктами, у тому числі й для перевірки вже отри-

маних доказів та для отримання нових доказів тощо.

Кримінальне процесуальне доказування – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка тісно пов'язана з об'єктивною реальністю, тобто зі слідами злочину, з об'єктивними обставинами, а з іншого боку – з суб'єктивним їх сприйняттям суб'єктами кримінального процесу.

Тому цілком обґрунтовано вживаються в теорії та практиці кримінального процесуального доказування, як слушно зазначається в науковій літературі, такі категорії, як інтерпретація, аргументація, внутрішнє переконання, судовоговіріння, когнітивне трактування доказів, особистий розсуд, стандарти доказування тощо.

Внутрішніми системоутворюючими структурними елементами кримінального процесуального доказування є такі: об'єкт, предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результат. Вказані елементи є взаємозалежними. Їх сутність зумовлена типом кримінального процесу та кримінальними процесуальними функціями, в основі яких лежить процесуальний інтерес суб'єктів (носіїв) цих функцій, який формується на основі відповідних потреб та мотивів. Кожен із вище вказаних структурних елементів кримінального процесуального доказування має свої особливості при реалізації суб'єктами кримінального процесуального доказування покладених на них функцій.

Отже, кримінальне процесуальне доказування, як слушно обґрунтовується окремими науковцями, – це пізнавальна, практична, правова й розумова діяльність уповноважених суб'єктів кримінального процесу, що полягає в отриманні доказів (пошуку, розшуку і виявленні (вилученні) фактичних даних та їх джерел; перевірці, оцінці фактичних даних і їх джерел, їх процесуальному оформленні (закріпленні) й наданні цим фактичним даним та їх джерелам значення доказу у кримінальному провадженні, а також у використанні цих доказів для встановлення обставин, що мають значення для

кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції та відповідних процесуальних рішень, яка обумовлена власним об'єктом, предметом, суб'єктами, метою, завданнями, засобами кримінального процесуального доказування¹.

У сучасній вітчизняній кримінальній процесуальній науці є різні доктринальні підходи до визначення поняття доказу у кримінальному провадженні². Окремими правниками висловлюється думка щодо неможливості у кримінальній процесуальній науці визначити поняття доказів, а також недоцільності закріплювати це поняття у чинному КПК України³. На наш погляд, така позиція є необґрунтованою й такою, що не відповідає ні потребам кримінальної процесуальної науки, ні правозастосовної практики, оскільки одним із основних завдань будь-якої науки, у тому числі й кримінального процесу, є розробка понятійного апарату. Тому, зважаючи на те, що доказ є фундаментальною науковою категорією кримінального процесу, його поняття має бути визначено в кримінальній процесуальній теорії. Щодо потреб практики у визначенні поняття доказу у кримінальному провадженні на доктринальному рівні та закріпленні його у чинному КПК

України, то це підтверджується результатами аналізу опитування практичних працівників, проведеними різними дослідниками впродовж останнього десятиріччя⁴.

На наш погляд, обґрунтованим та таким, що найбільш повно відбиває його сутнісні ознаки, є визначення поняття доказу у кримінальному провадженні як єдності фактичних даних, отриманих (виявлених, встановлених), перевірених і оцінених з погляду належності, допустимості й достовірності, а також їх процесуальних джерел, що визнана таким (доказом) сторонами кримінального провадження, слідчим суддею та судом у ході їх діяльності.

На підставі аналізу положень законодавчих норм, а також викладених думок щодо поняття й сутності результатів НСРД, а також результатів ОРД, матеріалів ОРД, оперативно-розшукової інформації та інших, їх співвідношення⁵, поняття «результати НСРД» доцільно розуміти у широкому та вузькому значенні. Виходячи з етимологічного значення слова «результат» як того, «що отримано в завершення якої-небудь діяльності, роботи, підсумок», а також із того, що результат є тим, заради чого здійснюється певний вид діяльності, що може бути

¹ М Погорецький, 'Нова концепція кримінального процесуального доказування' (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства України* 70–71, 74.

² М Погорецький, 'Докази у кримінальному процесі: проблемні питання' (2011) 1(3) *Часопис Національного університету «Острозька академія»* <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/111pmappp.pdf>> дата звернення 20.04.2018.; М Погорецький, 'Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання' (2014) 10 *Право України* 12–25; М Шумило, 'Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі' (2013) 2(150) *Вісник Верховного Суду України* 40–48; В Гмирко, 'Кримінально-судові докази: юридичне поняття чи дефініція?' (2014) 10 *Право України* 26–35; В В Вапнярчук, 'Щодо поняття доказів у кримінальному провадженні' (2015) 32(2) *Науковий вісник Ужгородського національного університету* 114–117; та ін.

³ Л М Лобойко, Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки) (Істина 2012) 131; В Гмирко, 'Легальне визначення «загального» поняття доказів: чи зберігати у новому КПК' (2003) 11 *Право України* 104–105; М Є Шумило, 'Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі' (2013) 2(150) *Вісник Верховного Суду України* 47; Т О Лоскутов, Предмет регулювання кримінального процесуального права (Юрид. світ 2016) 62; та ін.

⁴ М Погорецький, 'Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання' (2014) 10 *Право України* 17; О С Старенький, Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика (Алерта 2016) 61.

⁵ М Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі (Арсіс, ЛТД 2007) 279; М Погорецький, 'Матеріали оперативно-розшукової діяльності і кримінально-процесуальні докази: поняття та співвідношення' (2011) 1 *Вісник Нац. акад. прокуратури України* 45–51; Д Сергеева, 'Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для отримання окремих видів доказів у кримінальному провадженні: проблемні питання' (2017) 12 *Право України* 49–61; та ін.

як позитивним, якщо мета досягнута, так і негативним, якщо не вдалося досягти мети, вважаємо, що у широкому значенні результатами НСРД є як матеріали НСРД, так і не матеріалізовані відомості, інформація, наприклад, суб'єктивне сприйняття чогось суб'єктом проведення НСРД.

Однак у кримінальному судочинстві, а тим більше у кримінальному процесуальному доказуванні не матеріалізована інформація, відомості, що не знаходять свого матеріально-фіксованого відображення у матеріалах НСРД, використовуватися не можуть, тому критично оцінюємо запропоновану окремими авторами класифікацію результатів НСРД за формою відображення на: матеріали (матеріальні носії інформації) та інформацію (не матеріалізовані відомості)¹.

Отже, результати НСРД розглядаються нами лише як різновиди матеріально фіксованих джерел, що виникають у процесі проведення НСРД та містять певну інформацію, відомості, тобто у вузькому значенні цього терміна. Результати НСРД для їх подальшого використання, в тому числі й у кримінальному процесуальному доказуванні, мають бути трансформовані в передбачену матеріальну форму – відповідні матеріали НСРД. Сама лише змістовна складова результатів їх проведення – інформація, що отримується в результаті їх проведення, не дозволяє її використовувати у кримінальному процесуальному доказуванні.

Терміни «результати НСРД» та «матеріали НСРД» розглядаються нами як тотожні.

На момент отримання результатів НСРД вони ще не є процесуальними доказами.

Для розробки засад використання результатів НСРД у доказуванні їх доцільно класифікувати на види за такими критеріями: а) за можливістю розсекречення; б) за змістом; в) за походженням; г) за напрямками використання у кримі-

нальному провадженні; д) за напрямками використання у кримінальному процесуальному доказуванні.

За напрямками використання у кримінальному процесуальному доказуванні результати НСРД можна також класифікувати: 1) для отримання окремих видів доказів, перевірки вже отриманих доказів, обґрунтування доказами правової позиції сторонами, а також для прийняття рішення уповноваженими суб'єктами кримінального провадження; 2) для провадження процесуальних дій як засобів отримання доказів (для провадження слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних; для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 3) для організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій як засобів доказування.

Виходячи з поняття та сутності результатів НСРД, а також положень ч. 2 ст. 84 КПК України, яка закріплює як процесуальні джерела доказів показання, речові докази, документи та висновки експертів, а також урахуваючи інші положення глави 4 КПК України, на нашу думку, результати НСРД можуть бути винятково такими видами доказів, як документи та речові докази. Проте, яким саме із вказаних видів доказів можуть бути ті чи інші результати НСРД у теорії та практиці, є одним із дискусійних питань. Вирішення цього питання пов'язане із встановленням певних особливостей як проведення, так і фіксації окремих видів НСРД, а також особливостями застосування окремих забезпечувальних заходів під час їх проведення.

Насамперед необхідно зазначити, що фіксація ходу й результатів НСРД повинна здійснюватися відповідно до загальних правил фіксації кримінального провадження, передбачених кримінальним процесуальним законодавством (ст. ст. 103–107 КПК України).

Відповідно до змісту ст. 103 КПК України НСРД під час кримінально-

¹ С Кудінов, Р Шехавцов, О Дроздов, та ін, Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні (Оберіг 2013) 29–30.

го провадження можуть фіксуватися: 1) у протоколи; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії.

Фіксація розглядається здебільшого як система дій із закріплення виявлених фактичних даних, тобто стосується окремих слідів, об'єктів, інформації тощо, а термін «документування» застосовується для висвітлення перебігу певної діяльності та одержаних унаслідок цього результатів. Документування є дещо ширшим поняттям, ніж фіксація конкретних слідів, яка є складовою документування. Термін «документування» повніше відображає сутність і зміст діяльності, спрямованої на закріплення, зберігання і використання зафіксованої інформації. Однак, виходячи з того, що законодавець використовує термін «фіксування» у низці статей КПК України (ст. 103, 104 та інші) щодо ходу й результатів проведення процесуальної дії, ми розуміємо поняття «фіксація», «фіксування» й «документування» як рівнозначні.

Виходячи з результатів аналізу низки положень КПК України, зокрема, ч. 1 ст. 223, ч. 1 ст. 246, ст. 256 КПК України та інших, основним процесуальним призначенням результатів НСРД є забезпечення процесу доказування, зокрема слугувати доказами у кримінальному провадженні.

Отримані в ході проведення НСРД результати, що набули значення доказів у кримінальному провадженні, можуть використовуватися суб'єктом їх отримання ще на стадії досудового розслідування.

На підставі аналізу зазначених вище напрямів використання доказів у кримінальному процесі, вважаємо, що результати НСРД можуть використовуватися у доказуванні на етапі отримання доказів:

- як підстави для проведення інших процесуальних дій з метою отримання нових доказів або перевірки раніше отриманих;

- для оцінки фактичних даних та їх джерел, що ще не набули значення доказів у кримінальному провадженні.

Також результати НСРД, що мають значення доказів у кримінальному провадженні, використовуються у доказуванні на досудовій стадії кримінального процесу для обґрунтування повідомлення про підозру, а також для обґрунтування рішень, якими закінчується досудове розслідування: про закриття кримінального провадження, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувального акту, клопотання про застосування заходів медичного або виховного характеру (ч. 2 ст. 283 КПК України). Інші процесуальні рішення на стадії досудового провадження також вимагають свого обґрунтування доказами, якими можуть бути, в тому числі, й результати НСРД. Йдеться, насамперед, про заходи забезпечення кримінального провадження, зокрема, запобіжні заходи, заходи забезпечення безпеки до учасників кримінального судочинства тощо.

Незалежно від можливості надання результатам НСРД значення доказів у кримінальному провадженні, а також можливості їх використання як приводів та підстав для проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних заходів отримання доказів у кримінальному провадженні, вони мають велике значення для організації й тактики проведення інших процесуальних дій, в окремих випадках визначають їх спрямованість і результативність.

Характерними особливостями тактичних прийомів, що застосовуються при провадженні слідчих (розшукових) дій та обумовлюються використаними матеріалами НСРД, по-перше, є те, що їх застосування направлене на уведення у процес доказування інформації, отриманої негласними засобами. По-друге, тактичні прийоми, засновані на негласній інформації, повинні бути узгоджені з оперативним працівником або іншим суб'єктом проведення НСРД. Інакше дії слідчого можуть призвести до небажаних наслідків, наприклад, розшифрування негласного співробітника.

Необхідно також зазначити, що окрім загальних принципів застосування тактичних прийомів у кримінальному судочинстві, якими є законність, науковість, етичність, планованість, ефективність, взаємодія, економічність та вибірковість, до тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій, заснованих на використанні результатів НСРД, висувається низка додаткових вимог, до яких можна віднести: 1) конспіративність, тобто використання тактичних прийомів, що не призводять до розголошення негласних відомостей; 2) безпечність для осіб, які причетні до отримання негласної інформації; 3) забезпечення узгодженості при використанні гласних і негласних даних; 4) урахування ступеня секретності даних про сили, засоби і методи роботи оперативних підрозділів й можливих наслідків їх розшифровки; 5) поетапність, тобто використання тактичних прийомів, які забезпечують послідовне розкриття негласних відомостей залежно від необхідності.

Вибір найбільш ефективних тактичних прийомів, що можуть бути застосовані при проведенні тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, у тому числі із використанням результатів НСРД, як правило, обумовлений тією ситуацією, що складається на момент їх реалізації.

Також результати НСРД дають слідчому змогу визначити найбільш доцільний час та місце проведення слідчої (розшукової) дії, використовувати фактор раптовості; зорієнтуватися в імовірній поведінці учасників слідчої (розшукової) дії, передбачити адекватні відповідні заходи, звести до мінімуму ступінь тактичного ризику; вибрати найбільш оптимальні тактичні прийоми, передбачити методи та засоби їх реалізації; з'ясувати ступінь поінформованості протидіючих слідству осіб про плани та наміри слідчого, про наявні у провадженні докази, свідків тощо; урахувати можливу протидію розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву; визначити в організованій групі осіб, які найшвид-

ше підуть на контакт зі слідчим, тощо. Інформація такого характеру може міститись у результатах більшості НСРД, а також у матеріалах оперативної установки.

З організаційно-тактичною метою може бути використана інформація, отримана внаслідок конфіденційного співробітництва, навіть якщо особи, які перебувають у конфіденційних відносинах співробітництва, не допитувалися у кримінальному провадженні як свідки. Використання такої інформації також повинно сприяти створенню умов для забезпечення ефективності та результативності слідчих (розшукових) дій. Наприклад, така інформація може містити дані про особисті звички особи, характер, відношення до сім'ї, чи вживає алкоголь або наркотичні засоби, ступінь поінформованості майбутнього допитуваного щодо обставин злочину, способи можливого встановлення психологічного контакту з допитуваним, визначення осіб, які користуються авторитетом у майбутнього допитуваного, та інше.

Вчасно отримані результати НСРД у певних слідчих ситуаціях надають підстави слідчому відкласти проведення певних слідчих (розшукових) дій, змінити їх черговість проведення з метою подолання протидії розслідуванню злочину, що може мати вирішальне значення для прийняття законного й обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

На підставі інформації, що отримана в ході НСРД, можуть ухвалюватися також проміжні тактичні рішення, наприклад, рішення про проведення особистого обшуку особи, яка зайшла у приміщення, в якому провадиться.

Використання результатів НСРД при виборі тактичних прийомів проведення певної слідчої (розшукової) дії у конкретній слідчій ситуації є одним із засобів підвищення ефективності досудового слідства й у цілому виконання завдань кримінального судочинства. У цьому контексті потребу-

ють подальших наукових досліджень особливості використання результатів НСРД при застосуванні певних тактичних прийомів у різних слідчих ситуаціях, що складаються в ході досудового розслідування, у тому числі й залежно від конкретної категорії кримінальних проваджень, що є предметом окремих наукових пошуків.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що результати НСРД використовуються у доказуванні за такими напрямками: 1) для отримання окремих видів доказів, обґрунтування доказами правової позиції сторонами, а також для прийняття рішення уповноваженими суб'єктами кримінального провадження; 2) для провадження процесуальних дій як засобів отримання доказів (результати НСРД можуть бути приводами та підставами для провадження слідчих (розшукових) дій, у тому числі й негласних; для провадження тимчасового доступу до речей та документів тощо); 3) організацій-

но-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій.

Використання результатів НСРД сприяє створенню умов для забезпечення ефективності й результативності процесуальних дій, а саме: визначенню найбільш доцільного часу та місця проведення відповідної процесуальної дії; вибору найбільш оптимальних тактичних прийомів та передбаченню методів, засобів і форм їх реалізації; використанню фактору раптовості; мінімізації ступеня тактичного ризику; моделюванню поведінки учасників процесуальної дії; визначенню в організованій групі осіб, схильних до контакту зі слідчим; з'ясуванню ступеня поінформованості осіб, які протидіють слідству, про плани та наміри слідчого, про наявні у слідства докази, джерела інформації; застосуванню адекватних протидії злочинців процесуальних, тактичних та організаційних заходів; урахуванню можливої протидії розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву тощо.

REFERENCE LIST

LIST OF LEGAL DOCUMENT

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [Criminal Procedural Code of Ukraine: The Law of Ukraine] <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 18.04.2018 (in Ukrainian).

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

2. Bahrii M V, Lutsyk V V, Protseualni aspekty nehlasnoho otrymannia informatsii: vitchyzniani zarubizhnyi dosvid [Procedural aspects of the tacit reception of information: domestic and foreign experience] (Kharkiv, Pravo 2017) 376 (in Ukrainian).

3. Kudinov S S, Shekhavtsov R M, Drozdov O M, ta in, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii ta vykorystannia rezultativ operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu provadzhenni [Indirect Investigative (Investigative) Actions and Use of Results of Operative-Investigative Activity in Criminal Proceedings] (Oberih 2013) 344 (in Ukrainian).

4. Loboiko L M, Reformuvannia kryminalno-protseualnoho zakonodavstva v Ukraini (2006–2011 roky) [Reform of criminal procedural legislation in Ukraine (2006–2011)] (Istyna 2012) 131 (in Ukrainian).

5. Loskutov T O, Predmet rehuliuвання kryminalnoho protseualnoho prava [The subject of the regulation of criminal procedural law] (Iuryd. svit 2016) 62 (in Ukrainian).

6. Pohoretskyi M A, Funktsionalne pryznachennia operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi [Functional Purpose of Operative-Investigative Activity in the Criminal Process] (Arsis, LTD2007) 279 (in Ukrainian).

7. Starenkyi O S, Kryminalni protseualni harantii zakhysnyka yak subiekta dokazuvannia u dosudovomu rozsliduvanni: teoriia ta praktyka [Criminal procedural guarantees of a defender as a subject of evidence in a pre-trial investigation: theory and practice] (Alerta 2016) 336 (in Ukrainian).

ARTICLES

8. Vapniarchuk V V, Shchodo poniattia dokaziv u kryriminalnomu provadzhenni [Concerning the concept of evidence in criminal proceedings] (2015) 32(2) Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu 114–117 (in Ukrainian).
9. Hribov M L, Zabezpechennia subiektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti dokazuvannia u kryriminalnomu protsesi [Ensuring of the subjects of operative-search activity of proof in a criminal proceeding] (2015) 2 Biuletyn Ministerstva yustytysii Ukrainy 101–109 (in Ukrainian).
10. Hmyrko V, Kryriminalno-sudovi dokazy: yurydychne poniattia chy definitsiia? [Criminal Proof: Legal Notion or Definition?] (2014) 10 Pravo Ukrainy 26–35 (in Ukrainian).
11. Hmyrko V, Lehalne vyznachennia «zahalnoho» poniattia dokaziv: chy zberihaty u novomu KPK [The legal definition of the «general» notion of evidence: whether to keep in the new CCP] (2003) 11 Pravo Ukrainy 104–105 (in Ukrainian).
12. Lukianchykov Ye, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii – zasoby protsesualnoho dokazuvannia [Involuntary investigations (investigative) actions are means of procedural proof] (2014) 10 Pravo Ukrainy 106–115 (in Ukrainian).
13. Pohoretskyi M A, Vprovadzhennia instytutu nehlasnykh (rozshukovykh) slidchykh dii v pravozastosovnu praktyku [Implementation of the Institute of Involuntary (Investigative) Investigative Actions in the Practice of Law Enforcement] (2012) 2(28) Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) 56–63 (in Ukrainian).
14. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni [Involuntary Investigative (Investigating) Actions: Issues of Proceeding and Using Results in Evidence] (2013) 1 Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 270–277 (in Ukrainian).
15. Starenkyi O, Tsutskiridze M, Vykorystannia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii yak zasobiv dokazuvannia v kryriminalnomu provadzhenni na dosudovomu rozsliduvanni [Use of secret investigative (search) actions as means of proof in criminal proceedings at pre-trial investigation] (2015) 1 Pravo Ukrainy 152–161 (in Ukrainian).
16. Pohoretskyi M A, Nova kontsepsiia kryriminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [New concept of criminal procedural proof] (2015) 3 Visnyk kryriminalnoho sudochynstva Ukrainy 63–79 (in Ukrainian).
17. Pohoretskyi M A, Dokazy u kryriminalnomu protsesi: problemni pytannia [Evidence in the criminal process: problematic issues] (2011) 1(3) Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmapp.pdf>> data zvernennia 20.04.2018 (in Ukrainian).
18. Pohoretskyi M, Teoriia kryriminalnoho protsesualnoho dokazuvannia: problemni pytannia [The theory of criminal procedural proof: problematic issues] (2014) 10 Pravo Ukrainy 12–25 (in Ukrainian).
19. Pohoretskyi M, Materialy operatyvno-rozshukovoi diialnosti i kryriminalno-protsesualni dokazy: poniattia ta spivvidnoshennia [Materials of operational-search activity and criminal-procedural evidence: the concept and relationship] (2011) 1 Visnyk Nats. akad. prokuratury Ukrainy 45–51 (in Ukrainian).
20. Serhieieva D B, Vykorystannia rezultativ nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii dlia otrymannia okremykh vydiv dokaziv u kryriminalnomu provadzhenni: problemni pytannia [Use of the results of tacit investigation (search) actions to obtain certain types of evidence in a criminal proceeding: problematic issues] (2017) 12 Pravo Ukrainy 49–61 (in Ukrainian).
21. Shumylo M Ye, Poniattia «dokazy» u Kryriminalnomu protsesualnomu kodeksi Ukrainy: sproba krytychnoho pereosmyslennia ideolohii normatyvnoi modeli [The concept of «evidence» in the Criminal Procedure Code of Ukraine: an attempt to critically rethink the ideology of a normative model] (2013) 2(150) Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy 40–48 (in Ukrainian).

CONFERENCE PAPERS

22. Serhieieva D B, Suchasna naukova kontsepsiia kryriminalnoho protsesualnoho dokazuvannia Aktualni pytannia derzhavotvorenna v Ukraini: materialy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii [Contemporary Scientific Concept of Criminal Procedural Evidence Actual Issues of State Creation in Ukraine] (VPTs «Kyivskiy universytet» 2017) 293–295 (in Ukrainian).

Serhieieva D. Use directions the results of non-public investigative (search) actions in criminal processual evidence.

Considering the centuries-old national and foreign experience of investigation and detection of crimes, an adoption of lawful and justified judgments by the courts is safeguarded only by an application of adequate, effective, secret tools of obtaining evidence, which, pursuant to the Criminal Procedural Code of Ukraine currently in force, are covert evidence-gathering activities. Despite the fact, that almost 85% of grave offences and especially serious crimes in the world are detected by means of application of covert evidence-gathering tools; whereas the results of most covert evidence-gathering activities are considered admissible judicial evidence by the courts of Western countries, the analysis of more than five years of national practice of the application of covert evidence-gathering activities has shown a markedly different picture. Only 5% of the results of application of covert evidence-gathering activities were considered an evidence by national courts. It foregrounds the scientific research in this field, not only due to the lack of application of covert evidence-gathering actions for obtaining evidence, but to develop other possibilities of the application of results of covert evidence-gathering actions in the criminal procedural averment.

The author of the article has set an aim to determine directions of using the results of covert evidence-gathering activities in the criminal procedural averment.

It is established that an equivocal understanding by the law enforcement authorities of the term and essence of evidence and averment directly affects an efficiency of application of the results of covert evidence-gathering activities in the criminal procedural averment.

The conclusion is made that the results of covert evidence-gathering activities are used in the criminal procedural averment for: 1) obtaining of some kinds of evidence, a justification with evidence of legal positions by the parties in criminal proceedings, for making a decision by the competent authorities in criminal proceedings; 2) for carrying out procedural activities considered as instruments for obtaining evidence (the results of the covert evidence-gathering activities may be a justification ground for conducting evidence-gathering activities, *inter alia*, covert ones); 3) a tactical-organizational support of the procedural activities in criminal proceedings.

It is argued that an application of the results of covert evidence-gathering activities facilitates the efficiency of procedural activities in the criminal proceedings, namely: the most suitable time and place determination for carrying out a specific procedural activity; the choice of the most appropriate tactical methods and precognition of means and forms of their realization; use of austerity factors; minimization of tactical risks level; modelling of the behavior of the participants in criminal proceedings; determination in the organized group persons, prone to contacts with an investigator; determination of the degree of awareness of people, that resist an investigation, about plans and intentions of an investigator, about evidence available in the investigation, about sources of information; application of effective procedural, tactical and organizational methods against counteracting criminals; considering a risk of possible counteracting an investigation by thirds parties, methods and forms of its manifestation etc.

Keywords: covert evidence-gathering activities, results, averment, criminal proceedings, evidence, directions of application of covert evidence-gathering activities.

Стаття надійшла до редакції журналу 01.06.2018.